

ZAREZ JE SIGNAL, PUTNI ZNAK NA KOLOSIJEKU MISLI

Slavko Pavešić

Vele, da je zarezu zadaća da rastavlja. Po jednim rastavlja dijelove rečenice jedne od drugih, po drugima rastavlja ono, što nije jedno s drugim u uskoj vezi. A meni se čini, da zarez nema nikakve veze s rastavljanjem, pa ni sa sastavljanjem; njegova je zadaća sasvim drugačija.

Svi se slažu u tome, da zarez treba da pomogne čitaocu shvatiti misao.

A misli su vrlo različite, jednostavne, složeniye, vrlo složene, plitke, duboke, obične, neobične. Gdje kad one iz piščeve glave teku mirno, jedan se dio razvija iz prethodnoga glatko i bez skokova i zaokreta, kao što se pužev rog pruža nekako sam iz sebe. Takvu je misao lako slijediti u njezinu toku i lako ju je shvatiti. Ali nisu sve misli tako jednostavne niti se ostvaruju tako jednostavno, jer ni odnosi, koje izriču, nisu uvijek jednostavni, niti su asocijacije, koje se bude u mozgu autora, sve lijepo sredene i sistematizirane. Ponekad misao mora da luta kroz pokrajnje rukave dodataka i umetaka, mora da se zaustavlja u bentovima ponavljanja i nabranjanja, da skače preko brzaca iznenađenja i slapova suprotnosti, da prolazi kroz mnogo kojekakvih okuka i sličnih iznenađenja, pa tek onda uspije da se oblikuje i iskaže u svoj svojoj punoći. Ploveći niz takvu misao (ili uz nju, ako hoćete) kao istraživač niz nepoznatu rijeku (jer za čitaoca je misao uvijek nepoznanica i upoznaje ju postepeno, čitajući), čitalac u svom čamcu mora neprestano biti na oprezu, da ga što ne iznenadi, pa da se ne prevrne i ne zagnjuri u neshvaćanje.

Da bi smanjio mogućnost takve nezgode, autor — koji poznaje sve zaokrete svoje misli, jer ih sam ispreda — mora upozoriti na njih onoga, kome govori, mora mu uvijek ostaviti neki znak, kao prethodnica, što ostavlja znakove onima, koji idu za njom. Pozor! opasnost! A kako da on dade taj znak? Lako je govorniku! On ima stotine načina — ne baš stotine, ali ipak mnogo — da svakoga slušaoca upozori. Može da govor ubrza ili uspori, može glas dići ili spustiti, može ga pojačati ili oslabiti, može da mahne rukom ili trzne tijelom, može da sipa iz očiju munje (ako umije), da se mršti, da se smiješi. Time on slušaoca može lijepo i bez pogreške da vodi (naravno, ako su upotrebljena sredstva u skladu s mišlju) preko svih brzaca, slapova i zaokreta. A što će pisac? On svoga čitaoca ne vidi, a ni njega čitalac niti vidi niti čuje. Među njima su samo papir i slova. Kako čitaocu dati znak, kako ga upozoriti na zaokret? Pisci su za to izmislili zarez. Zarez je signal, putni znak, znak skretnice na kolosijeku misli.

Ako zarez tako shvatimo, on će dobiti gipkost i moći će da udovolji svojoj logičkoj funkciji: da pomaže razumijevanje teksta. Ali pravila o

njegovu stavljanju ne će imati čvrstoću Pitagorina pravila, jer se ni misao ne izriče u matematički točno određenom obliku. Ima mjesta u rečenici, gdje svaki čovjek osjeća zaokret i prekid, i tu će svaki staviti zarez. Ali ima mjesta, gdje će jedan autor osjećati veći zaokret ili zastoje, pa će na njega upozoriti zarezom, a drugi će možda preko takva mjesta prijeći, misleći, da tu ne treba nikakva upozorenja i da čitalac i sam po rečenici vidi, na što treba paziti. Tako i treba da bude, neka nas svaki autor vodi, kako mu se čini najbolje, kao što i piše onako, kako najbolje zna i može. Ali neka pazi, da se ne prevrnemo! To je na kraju krajeva ipak veća šteta za njega nego za nas, jer njegova misao, makar i napisana, nije baš ništa, sve dok je drugi ne pročita i ne shvati. Tek tada ona postaje stvarnost.

Za ilustraciju evo jedne rečenice, gdje su zarezi stavljeni po dosadašnjim pravopisima i po ovom prijedlogu:

1. *Promjene koje se vrše u produkcionim odnosima dok kapitalizam još traje idu sve do direktnog ukidanja privatne kapitalističke svojine proizvodnje i prelaska pod upravu kapitalističke države.* (Po Beliću.)

2. *Promjene, koje se vrše u produkcionim odnosima, dok kapitalizam još traje, idu sve do direktnog ukidanja privatne kapitalističke svojine proizvodnje i prelaska pod upravu kapitalističke države.* (Po Boraniću.)

3. *Promjene koje se vrše u produkcionim odnosima dok kapitalizam još traje, idu sve do direktnog ukidanja privatne kapitalističke svojine proizvodnje i prelaska pod upravu kapitalističke države.* (Po mojem prijedlogu.)

IZ ŠKOLSKE PRAKSE

JEDNO MIŠLJENJE O OBRADI PRAVOPISA U SREDNJOJ ŠKOLI

Ispravljajući niz godina školske zadaće i praveći bilješke za ispravak, primijetio sam, da iz zadaće u zadaću, iz godine u godinu učenici prave uglavnom jedne te iste pravopisne i gramatičke pogreške. Te se pogreške često u tolikoj mjeri ponavljaju, da sam se jednom prilikom uvjerio, kako uopće nije potrebno za ispravak nove zadaće praviti nove bilješke o pogreškama, nego se mogu mirno uzeti bilješke od posljednjeg ispravka i one će biti gotovo sto posto iste! To se ne dešava samo meni, nego gotovo svim nastavnicima hrvatskoga ili srpskoga jezika. A svi mi više ili manje redovito obrađujemo pravopis i gramatiku i

uvijek vršimo ispravak školskih zadaća po dva, pa i više sati. Kako je to onda moguće?

Razmišljajući o tom problemu, došao sam do zaključka, da pri obradi pravopisa (pa i gramatike) često idemo previše u širinu. Mi sistematski obrađujemo ono, u čemu učenici griješe, ali isto tako (a možda još i više), ono, u čemu oni ne griješe. I tako se ono aktualno izgubi među onim neaktualnim.

Jednom prilikom čitao sam u »Jeziku«, kako je naš pravopis u odnosu na pravopise u drugim zemljama zapravo vrlo jednostavan. Kad se prouče pogreške, koje se kod nas najčešće prave, vidi se, da njihov broj ne prelazi trideset. (O tome je već pisao F. Adelsberger u »Pedagoškom radu«